

Darja Zaviršek (2018)

## Skrb kot nasilje

Ljubljana: Založba /\*cf, Oranžna zbirka, 310 str.  
ISBN: 978-961-257-087-3

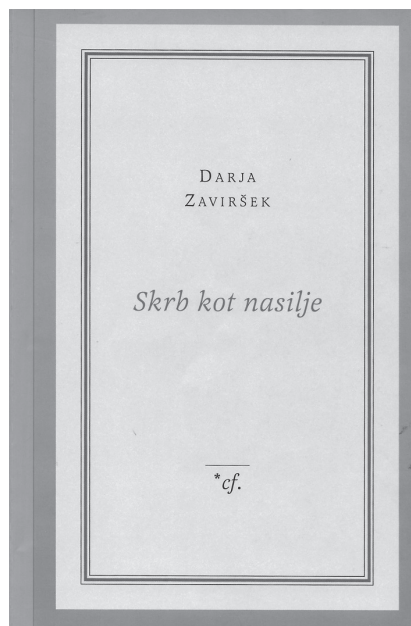
Večinoma ljudje o skrbi in nasilju razmišljajo kot o dveh med seboj izključujočih se pojavih, tako rekoč kot o binarnih nasprotjih. Skrb povezujejo s področji družbenega življenja (družina, starši, cerkev, socialna politika). Nasprotno pa nasilje povezujejo z izjemnimi razmerami in kriznimi situacijami. Vendar so možni še drugačni pogledi. (Str. 5.)

Redna profesorica Darja Zaviršek je letos izdala že peto znanstveno monografijo; gre za drugo knjigo pri akademski založbi /\*cf (prva je bila *Hendikep kot kulturna travma*). Avtorica se v novi knjigi *Skrb kot nasilje* ukvarja s skrbjo, ki se pogosto prevesi v zlorabo moči in nasilje. Preučuje obdobje postsocializma s pomočjo etnografskih opisov dogodkov, arhiviranja osebnih vednosti in zgodb ljudi. Pripovedi ljudi, ki so zapisane v knjigi, so del spomina, ki bo šel kmalu v pozabo, zato so za razumevanje postsocialističnega sistema še toliko pomembnejše.

Teme, ki nam jih avtorica predstavi, so povezane z oskrbo, ki je pogosto samo normalizirana oblika nasilja. To je zaznala v položaju hendikepiranih, žensk in pripadnikov etničnih manjšin, v vse večji neenakosti, ki vpliva na mlade, ter v položaju otrok in njihovi izpostavljenosti spolnemu nasilju. V knjigi so uporabljeni številni viri, pripovedi ljudi, različne analitične kategorije, kritične metode in vizualno gradivo.

Knjiga je razdeljena na šest poglavij, ki imajo naslov: Odtenki skrbi in nasilja, Zaprti spomini hendikepiranih, Begunci, zaradi katerih nas skrbi, Retradicionalizacija in neopatriarhat kot del globalnega neoliberalizma, Med skrbjo in odporom: univerza kot skrbnica revnih in prihodnjih revnih ter Otroci, za katere nas skrbi: spolne zlorabe v cerkvi.

Prvo poglavje je uvod v drugih pet tem. Predstavljeno je obdobje postsocializma. V njem so ljudje lahko začeli govoriti o razlikah in identitetah, ki so se prej skrivale za univerzalno enakostjo (str. 11). Hkrati pa je to sistem, ki zbuja občutke nemoči, povzroča zmanjšanje politične dejavnosti in kompetentnosti



ter medsebojne empatije. Avtorica opisuje nasilje, ki je nevidno, neizgovorjeno, neprepoznano, samoumevno, normalizirano, del strukturnega in simbolnega nasilja ter se po navadi kaže kot skrb (str. 14). Pomemben del tistega, kar imenuje avtorica nasilna skrb, je tudi moč, saj nasilje vedno uporablja moč, da bi doseglo svoj cilj. Čeprav je bila skrb zgodovinsko feminizirana, avtorica poudarja, da skrb ni del ženske narave in ni izraz ljubezni, ampak je zgodovinski produkt družbene neenakosti. Skrb zato povezuje s patriarhalnimi vzorci družbe ter opiše primer nasilje skrbi na prisilnih porokah romskih deklic. Ugotavlja, da so različni procesi psihologizacije povezani s spreminjanjem skrbi v nasilje in normalizacijo nasilja (str. 27). Nasilje je treba prepoznati, se kolektivno bojevati proti njemu in omogočiti procese družbene preobrazbe.

V drugem poglavju avtorica poudari zgodovinski premik od medicinskega modela k socialnemu, temu pa sledi dezintitucionalizacija. Institucije zaprtega tipa primerja z azili, katerih naloga je poskrbeti za ljudmi z ovirami, ker naj sami tega ne bi bili zmožni (str. 43). Predstavi širši pomen, ki ga imajo institucije za družbo, in meni, da zapiranje ljudi v institucije izhaja iz skrbi. Opiše dezintitucionalizacijo, proces, ki ga razume kot preselitev ljudi iz institucij v običajne oblike življenja ter strukturno preoblikovanje ustanov in služb za ljudi z ovirami (str. 54). Navede primere institucij za ljudi z ovirami v Sloveniji, opiše stigmo zaprtih prostorov, njihovo zgodovino ter prikaže pomen socialnega dela, ki ga je imelo pri nastanku institucij. Vloga socialnega dela je ves čas razpeta med skrbjo in nasiljem. O nasilju piše kot v vidnem in nevidnem nasilju v socialnovarstvenih zavodih, kjer je nasilje normalizirano. Oblike in vrste nasilja v zavodih so ponazorjene s primeri ljudi, ki živijo ali so živeli v instituciji, ter s pogovori z osebjem ustanov ali s socialnimi delavkami, ki nameščajo ljudi z ovirami v zavode. Avtorica opozarja, da sta kljub ukinitvi klasičnega zapiranja danes biokemično zdravljenje in fiksacija s pasovi normalizirana (str. 95).

V zadnjem delu poglavja je predstavljena problematika dela, ki ga opravijo ljudje z ovirami v institucijah ali zunaj njih v tako imenovanih varstveno-delovnih centrih. Opozarja, da so ljudje z ovirami večkrat žrtve izkoriščanja dela, saj se njihovo delo predstavi kot »terapevtsko« in sodi v obliko »institucionalne storitve« (str. 101). Skupna značilnost ljudi, ki so preživeli travme, je nezmožnost biti priča samemu sebi, saj se o nasilju v institucijah govori premalo. Zgodbe ljudi v institucijah so preslišane in skrbno varovane za zidovi zavodov, zato je spominjanje teh zgodb del dezintitucionalizacije in politično dejanje (str. 116).

V tretjem poglavju so predstavljeni migranti, ki prihajajo v Evropo. Avtorica se je osredotočila predvsem na sredozemsko in balkansko begunsko pot. Govori o krizi humanitarnosti, ki jo razume kot militarizacijo in sekuritizacijo nacionalnih meja, eksternalizacijo migracij, ki se kaže v obliki institucionalizacije, prostorske segregacije ljudi ter v rasizmu in ksenofobiji večinskega prebivalstva (str. 125). Avtorica opiše načine zapiranja beguncev, poudari mejo kot prvi prostor proizvodnje beguncev kot populacije, ki je podrejena biooblasti. Uporabi koncept rasističnega evrocentrizma, iz katerega izvira

strah pred migranti. To pomeni, da strah postane politična kategorija, ki opravičuje nasilna dejanja (str. 153). Avtorica na koncu poglavja poudari pomembnost socialnega dela ter delo socialnih delavk, ki se srečujejo z migranti v Evropi. Meni, da se mora socialno delo bojevati proti fundamentalističnemu neoliberalizmu.

V četrtem poglavju avtorica piše o retradicionalizaciji in neopatriarhatu kot dveh delih globalnega neoliberalizma. Opiše položaj žensk v socializmu in postsocializmu. Po njenem mnenju je socializem ustvaril delovno žensko, za postsocializem pa je značilen tudi neopatriarhat, ki je nadaljevanje zgodovinske neenakosti med spoloma z novimi sredstvi zatiranja žensk v globalnem neoliberalizmu. Avtorica opisuje nastanek neopatriarhata z razlago tradicionalne družbe in emancipacije žensk. Novi maskulinizem zagovarja neoliberalno ideologijo, ki formalno sicer utemeljuje enakost med ženskami in moškimi ter ustvarja videz, da so družbena in zasebna razmerja zgolj svobodna izbira, ki jo omogoča prosti trg (str. 185). Neoliberalizem je ustvaril tudi nove oblike religioznega fundamentalizma, ki je odgovor na izgubo klasične patriarhalne dominacije; nasilna moškost postaja spet zaželeno, pojavlja se težnja po domestikaciji žensk. Religiozni fundamentalizem ogroža reproduktivno zdravje žensk, saj se cerkev zavzema za ukinitvev pravice do splava. V postsocializmu so se ženske še vedno pripravljene bojevati za svoje pravice, to avtorica dokazuje z opisom gibanja žensk v črnem.

V petem poglavju avtorica obravnava univerzo kot skrbnico revnih. Slovenski univerzi pripiše skrbstveno funkcijo, saj skrbi za mlade, ki se s študijem izognejo brezposelnosti, a v družboslovju in še zlasti v socialnem delu kažejo le malo zanimanja za razmišljanje; študijski proces je nabiranje, kot je nekoč dejala Hannah Arendt »trapastih kurzev« in še bolj ocen brez vrednosti. Ugotavlja, da je na družboslovnih univerzah več žensk kot moških ter tudi da te postajajo vse bolj izobražene. Hkrati pa poudarja spolno neenakost na vodstvenih položajih in pri plačilih za opravljanje akademskega poklica. Osredotoči se na študij socialnega dela in »ženske« poklice in trdi, da manj kot je študij ali poklic vreden, bolj je področje feminizirano. Avtorica omenja raziskavo, ki jo je pred leti opravila na Fakulteti za socialno delo v Ljubljani; v njej ugotavlja povezavo med študijem socialnega dela in nižjim ekonomskim statusom študentk in študentov. Opozarja na njihov slab ekonomski položaj, prekarne zaposlitve, izpostavljenost več vrstam nasilja ter na nekritičnost študentk in študentov socialnega dela do obstoječih družbenih razmer.

V zadnjem poglavju so v ospredju spolne zlorabe otrok v cerkvi. Na začetku poglavja je opisan globalni obseg spolnih zlorab duhovnikov. Avtorica pri tem poudari, da je zelo pomembno, da žrtve spolnih zlorab spregovorijo, ker s tem žrtve postanejo preživeli (str. 246). V nadaljevanju se osredotoči na Slovenijo in opiše razkrivanje in kronologijo spolnih zlorab duhovnikov. Raziskuje, kako verski nauk vpliva na spolno zlorabe otrok. Ugotavlja, da ustvarja pokornega otroka, ki molči, je ustrašovan ter discipliniran in kaznovan (str. 259). Pokoren otrok o spolnih zlorabah ne govori oziroma, če o njih spregovori, se mu praviloma ne verjame. Zato na koncu poglavja avtorica poudari zagovorništvo

otrok, ki mora delovati na načelih absolutnega spoštovanja otroka, zaupanja, kontinuitete in pripadnosti: »Ko so zgodbe enkrat izpovedane, postanejo del okrevanja« (str. 274).

Knjiga Darje Zaviršek *Skrb kot nasilje* opisuje aktualni družbeni trenutek in izzive za socialno delo. Pripoveduje o ljudeh, ki so prezrti, preslišani in vpeti v vzorce nasilne skrbi. V knjigi predstavi zgodbe ljudi, ki so priče nasilni skrbi, in tiste, ki so preživeli. Avtorica z navajanjem osebnih zgodb ljudi pokaže, da nam zgodbe veliko povedo o določenem problemu ali obdobju, zato je njihova umestitev v historični spomin pomembna za razumevanje zgodovine in sedanjosti. Poleg osebnih izpovedi ljudi je uporabljeno tudi vizualno gradivo (več kot 30 črno-belih fotografij), ki nam pokaže tisto, kar je včasih težko izraziti z besedami. Sama zase pravi, da je arhivirala dogodke, ki bi sicer utonili v pozabi.

Skrb, nasilje, strah, zapiranje ljudi z ovirami, položaj žensk, beguncev, družbene neenakosti mladih in spolne zlorabe otrok so politične kategorije, zato je knjiga vseskozi politična. Je tudi dokument postsocialističnega časa in izjemnega pomena za socialno delo. Sproža teme, o katerih najraje ne bi razmišljali, kaj šele govorili; a gre za teme, s katerimi se mora socialno delo intenzivno ukvarjati. Knjiga je namenjena vsem, ki si družbenih sprememb želijo, vsem strokovnjakom in strokovnjakinjam, ki se ukvarjajo z družbenimi vprašanji in socialno politiko ter študentkam in študentom, da postanejo kritični do številnih procesov, ki se zdijo samoumevni in o katerih se malo govori.

Tanja Buda